

Sygn. akt I CSK 420/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 maja 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak (sprawozdawca)

SSN Agnieszka Piotrowska

w sprawie z powództwa Spółdzielni Pracy G.

w W.

przeciwko [...] Bank S.A. w W.

o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 12 maja 2016 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 10 grudnia 2014 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu
Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem, Sąd Apelacyjny oddalił apelację strony powodowej Spółdzielni Pracy G. w W. od wyroku Sądu Okręgowego w W., oddalającego powództwo skierowane przeciwko stronie pozwanej [...] Bank S.A. w W. o uznanie za bezskuteczną w stosunku do strony powodowej czynności prawnej ustanowienia na rzecz strony pozwanej przez J. G. na przysługującym mu spółdzielczym własnościowym prawie do lokalu mieszkalnego nr [...], położonego w budynku przy ul. Z. [...] w W., hipoteki umownej w wysokości 393 959,94 zł, w celu ochrony wierzytelności strony powodowej wynikającej z wyroku Sądu Okręgowego w W. z dnia 29 lipca 2009 r., sygn. akt VII Pm [...] w kwocie 505 844,80 zł, z ustawowymi odsetkami oraz wierzytelności w kwocie 1 336 268,37 zł, wyegzekwowanej przez J.K. na podstawie wyroku zaocznego Sądu Okręgowego w W. z dnia 9 maja 2006 r., sygn. akt I C [...], następnie uchylonego wyrokiem Sądu Okręgowego w W. z dnia 28 kwietnia 2008 r.

Powyższe rozstrzygnięcie zapadło na podstawie następującego stanu faktycznego ustalonego przez Sądy obu instancji:

W dniu 9 maja 2006 r., Sąd Okręgowy w W. wydał wyrok zaoczny nadając mu rygor natychmiastowej wykonalności, którym zasądził od strony powodowej na rzecz J. K. kwotę 1 275 148,37 zł, z ustawowymi odsetkami. Na jego podstawie Komornik Sądowy przy Sądzie Rejonowym w W. wyegzekwował kwotę 1 336 268,37 zł, z czego wierzycielowi wypłacił 885 590,35 zł, a pozostałą część, w związku z zawieszeniem rygoru natychmiastowej wykonalności złożył do depozytu sądowego. Po rozpoznaniu sprzeciwu od wyroku zaocznego, Sąd Okręgowy uchylił w całości wyrok zaoczny i powództwo oddalił oraz orzekł o obowiązku J. K. zwrotu stronie powodowej wyegzekwowanego świadczenia w kwocie 876 300,18 zł. W wyniku apelacji J. K., Sąd Apelacyjny utrzymał w mocy wyrok Sądu Okręgowego w zakresie, w jakim uchylił wyrok zaoczny, zaś w pozostałej części wyrok ten uchylił, przekazując sprawę do ponownego rozpoznania. Roszczenie strony powodowej o zwrot wyegzekwowanej kwoty 1 259 668,80 zł, wraz z odsetkami zostało zabezpieczone poprzez ustanowienie zakazu sprzedaży spółdzielczego

własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego nr [...], położonego w W. w budynku przy ul. Z. [...].

W innej sprawie (VII Pm [...]) wytoczonej przez stronę powodową przeciwko J. K., w dniu 29 lipca 2009 r. zapadł wyrok wydany przez Sąd Okręgowy w W., zasądzający kwotę 505 844,80 zł z odsetkami. Na dzień 20 maja 2013 r. kwota egzekwowanych zaległości z tego tytułu przez Komornika Sądowego przy Sądzie Rejonowym w W. (KM [...]) wyniosła 1 019 036,54 zł.

Przysługujące J. K. prawo do lokalu położonego w W. przy ul. Z. [...], umową darowizny z dnia 10 lipca 2007 r. przeniósł na rzecz syna A. K. Czynność ta została zakwestionowana przez stronę powodową w trybie skargi paulińskiej i wyrokiem z dnia 13 sierpnia 2008 r., Sąd Okręgowy w W. powództwo uwzględnił. Następnie strona powodowa doprowadziła do założenia księgi wieczystej dla przedmiotowego lokalu i ujawnienia w dziale III, ostrzeżenia o uznaniu umowy darowizny z dnia 10 lipca 2007 r. za bezskuteczną w stosunku do niej.

W dniu 29 kwietnia 2010 r., J. K. złożył oświadczenie o odwołaniu darowizny z powodu rażącej niewdzięczności A. K. W związku z tym A. K. przeniósł prawo do tego lokalu z powrotem na J. K.

We wrześniu 2010 r. J. K. obciążył prawo do tego lokalu hipoteką kaucyjną do kwoty 600 000 zł z odsetkami, celem zabezpieczenia spłaty pożyczki udzielonej mu przez D. G. w kwocie 300 000 zł, na podstawie umowy z dnia 28 października 2002 r., z terminem spłaty do 31 grudnia 2011 r. Z kolei strona powodowa wystąpiła do Sądu Okręgowego w W. przeciwko D.G. z powództwem o uznanie czynności prawnej – ustanowienia hipoteki na jego rzecz za bezskuteczną w stosunku do niej (III C [...]).

Na podstawie notarialnej umowy przelewu wierzytelności z dnia 26 stycznia 2011 r., D. G. darował swojemu synowi J. G. przysługującą mu w stosunku do J. K. wierzytelność, wynikającą z umowy pożyczki z dnia 28 października 2002 r. Tym samym aktem notarialnym zostało udokumentowane przeniesienie przez J. K. prawa do tego lokalu na rzecz J. G., który w zamian zwolnił J. K. z obowiązku zwrotu pożyczki. Strona powodowa wystąpiła przeciwko J. G. z powództwem o uznanie czynności prawnej przeniesienia prawa do tego lokalu na rzecz J. G. w

zamian za zwolnienie z długu, za bezskuteczną w stosunku do niej wraz z wnioskiem o udzielenie zabezpieczenia. Postanowieniem z dnia 17 lipca 2012 r., Sąd Okręgowy w W. (III C [...]) udzielił zabezpieczenia, przez ustanowienie zakazu zbywania tego prawa.

Złożony w dniu 5 lipca 2011 r. przez J. G. wniosek o wykreślenie z działu III wpisu ostrzeżenia o uznaniu za bezskuteczną w stosunku do strony powodowej umowy darowizny z dnia 10 lipca 2007 r. zawartej pomiędzy J. K. i A. K., został oddalony postanowieniem Sądu Rejonowego z dnia 8 sierpnia 2011 r.

W dniu 25 lipca 2011 r. pomiędzy stroną pozwaną – [...] Bank S.A. w W. a J. G. została zawarta umowa o kredyt w kwocie 231 741,14 zł. Na zabezpieczenie jego spłaty J. G. ustanowił na przysługującym mu spółdzielczym własnościowym prawie do przedmiotowego lokalu, hipotekę umowną do kwoty 393 959,94 zł.

W zbieżnych rozważaniach prawnych, Sądy obu instancji przyjęły, iż co prawda strona powodowa wykazała spełnienie przesłanek uzasadniających uznanie w stosunku do niej za bezskuteczną czynność prawną przeniesienia prawa do przedmiotowego lokalu, dokonanego przez jej dłużnika J. K. z J. G., to jednak nie zostały zrealizowane w stosunku do pozwanego banku jako tzw. osoby czwartej, przesłanki z art. 531 § 2 k.c. Widniejące w dziale III księgi wieczystej wpisy z wniosku powódki ostrzeżeń o prowadzonej przeciwko J. K. egzekucji z własnościowego spółdzielczego prawa do lokalu oraz o uznaniu za bezskuteczną w stosunku do niej umowy darowizny z dnia 10 lipca 2007 r., nie są wystarczające do przypisania stronie pozwanej wiedzy o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności prawnej dłużnika strony powodowej za bezskuteczną, tym bardziej zważywszy, iż strona pozwana nie była uczestnikiem innych postępowań sądowych, inicjowanych przez powodową spółdzielnię w celu ochrony przysługujących jej w stosunku do J. K. wierzytelności.

W skardze kasacyjnej, strona powodowa zaskarżając wyrok Sądu drugiej instancji w całości, zarzuciła naruszenie prawa materialnego tj. art. 531 § 2 k.c. w zw. z art. 6 k.c., polegające na błędnym przyjęciu, iż strona powodowa nie wykazała, że pozwany bank nie wiedział o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną.

We wniosku kasacyjnym, strona powodowa domaga się uchylenia zaskarżonego wyroku i orzeczenia co do istoty, zgodnie z żądaniem pozwu.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną, strona pozwana wniosła o jej oddalenie z zasądzeniem kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Zgodnie z art. 531 § 2 k.c., w wypadku gdy osoba trzecia rozporządziła korzyścią uzyskaną w wyniku czynności prawnej dokonanej z dłużnikiem wierzyciela występującego o ochroną prawną opartą na konstrukcji skargi pauliańskiej (art. 527 i n. k.c.), wierzyciel ten może wystąpić bezpośrednio przeciwko osobie, na której rzecz nastąpiło rozporządzenie, jeżeli osoba ta wiedziała o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną albo jeżeli rozporządzenie było nieodpłatne.

Czynnością rozporządzającą w znaczeniu przepisów regulujących instytucję ochrony wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika jest - jak trafnie przyjął Sąd drugiej instancji - również obciążenie składnika majątkowego ograniczonym prawem rzeczowym, które jak w tej sprawie kreuje pierwszeństwo zaspokojenia zabezpieczonej hipotecznie wierzytelności w stosunku do wierzytelności strony powodowej. W literaturze prawniczej, jak i w orzecznictwie nie budzi wątpliwości, że pod pojęciem rozporządzenia rozumie się czynność prawną, której celem i bezpośrednim skutkiem jest nie tylko przeniesienie, zniesienie, ale także i obciążenie prawa majątkowego.

Powództwo z art. 531 § 2 k.c. można skutecznie wytoczyć wyłącznie w przypadku zrealizowania przesłanek z art. 527 § 1 k.c. w stosunku do osoby trzeciej w rozumieniu instytucji skargi pauliańskiej, czyli poprzednika osoby czwartej. W przedmiotowej sprawie sądy dokonały we własnym zakresie ustaleń faktycznych i oceny prawnej pod kątem spełnienia przesłanek z art. 527 i n. k.c. w odniesieniu do czynności rozporządzającej zawartej między J. K. a J. G., w sytuacji, gdy strona powodowa zaskarżyła odrębnie tą czynność prawną w tym trybie, zaś proces w innej sprawie równolegle prowadził Sąd Okręgowy w W. (III C [...]). W związku z tym dla niniejszego procesu zasadniczego znaczenia nabiera rozstrzygnięcie tamtej sprawy, a w razie pozytywnego wyniku, istotne jest przesądzenie rodzaju i zakresu

wierzytelności strony powodowej, które uzyskały ochronę w ramach skargi pauliańskiej.

W niniejszej sprawie sądy obu instancji przyjmując, że strona powodowa udowodniła dokonanie spornej czynności prawnej między J. K. a J. G. w warunkach określonych w art. 527 i n. k.c., nie określiły objętej tą ochroną wierzytelności strony powodowej w stosunku do J. K. Z racji prowadzenia odrębnego procesu w innej sprawie, sąd w tej sprawie nie może odmiennie ocenić okoliczności uzasadniających uznanie za bezskuteczną czynności prawnej zawartej między J. K. a J. G. (por. też uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2006 r., V CSK 330/06, nie publ.).

2. Dopiero prawomocne a zarazem pozytywne orzeczenie co istoty w sprawie III C [...], otwiera etap badania przesłanek z art. 531 § 2 k.c. w stosunku do pozwanego banku. W przypadku, gdy osoba trzecia rozporządziła odpłatnie korzyścią uzyskaną od dłużnika na rzecz dalszej osoby, wierzyciel występując bezpośrednio przeciwko tej dalszej osobie, musi wykazać jej złą wiarę tj. wiedzę o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną, przy czym nie jest wystarczające udowodnienie, iż dalszy nabywca powinien przy zachowaniu należytej staranności, wiedzieć o tych okolicznościach (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 2002 r. V CKN 1446/00, nie publ.). Istotna jest zatem świadomość co do wszystkich okoliczności uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną, bowiem osoba dokonująca czynności może mieć wiedzę o istnieniu i wysokości wierzytelności wierzyciela wobec dłużnika, ale może nie wiedzieć, że czynność dłużnika była podjęta z zamiarem pokrzywdzenia wierzyciela (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 2010 r., II CSK 545/09 nie publ., uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2015 r., V CSK 667/14, nie publ.).

Podkreślić jednak trzeba, że chodzi tutaj o taką rzeczywistą wiedzę, którą zwłaszcza jak w tej sprawie beneficjent kolejnego rozporządzenia przedmiotem majątkowym, będący w dodatku profesjonalnym uczestnikiem obrotu prawnego, można uzyskać w normalnym toku zdarzeń. Jeśli tzw. osoba czwarta celowo nie podejmuje działań zmierzających do sprawdzenia stanu prawnego przedmiotu

transakcji, pomimo tego, że towarzyszące zaskarżonej transakcji okoliczności wywołują istotne wątpliwości w tej materii, to na gruncie art. 531 § 2 k.c. nie może być uznana za będącą w dobrej wierze.

Według ustaleń faktycznych poczynionych przez Sądy obu instancji, które w postępowaniu kasacyjnym wiążą Sąd Najwyższy (art. 398¹³ § 2 k.p.c.), w chwili zawierania przez stronę pozwaną z J. G. umowy o kredyt i ustanowienia przez niego zabezpieczenia hipotecznego, obciążającego spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego położonego w W. przy ul. Z. [...], dział III księgi wieczystej prowadzonej dla tego lokalu zawierał m.in. wpis ostrzeżenia o uznaniu umowy darowizny dokonanej w dniu 10 lipca 2007 r. przez J.K. na rzecz jego syna A. K. za bezskuteczną w stosunku do powodowej spółdzielni.

W postanowieniu z dnia 26 października 2005 r., V CK 776/04, MoP 2007/3/153, Sąd Najwyższy wyjaśnił, że przewidziane w art. 532 k.c. prawo wierzyciela do dochodzenia zaspokojenia z nieruchomości, może być ujawnione w księdze wieczystej jako roszczenie w rozumieniu art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, j.t. Dz. U. z 2013 r., poz.707, ze zm.). Zgodnie z art. 17 tej ustawy, przez ujawnienie w księdze wieczystej, prawo osobiste lub roszczenie uzyskuje skuteczność względem praw nabytych przez czynność prawną po jego ujawnieniu.

Wpis roszczenia w księdze wieczystej wskazujący na to, że poprzednik prawny J. G., J. K. jest dłużnikiem strony powodowej, oraz że dokonał on już w 2007 r. czynności rozporządzającej z jej pokrzywdzeniem, wyklucza dobrą wiarę strony pozwanej, na rzecz której J. G. dokonał zaskarżonej czynności, polegającej na obciążeniu prawa do tego lokalu hipoteką. Nadmienić należy, że wniosek J. G. o wykreślenie wpisu powyższego roszczenia został prawomocnie oddalony.

W konsekwencji zarzut kasacyjny naruszenia art. 531 § 2 k.c. co do zasady zasługiwał na uwzględnienie.

3. Istotną kwestią, do której powinien się odnieść sąd *meriti*, jest zakres wiedzy strony pozwanej o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną, a przede wszystkim o wierzytelności, co do której strona powodowa uzyskała ochronę. Strona powodowa wskazała w pozwie na

wierzytelności, których dochodziła od J. K. w sprawach VII Pm [...] i I C .../05. W ujawnionym w dziale III księgi wieczystej wyroku Sądu Okręgowego w W. z dnia 13 sierpnia 2008 r. (I C [...]) nie określono wierzytelności, której ochrony udzielono na skutek uwzględnienia skargi pauliańskiej. Wobec tego, znaczenie może mieć treść pozwu w tamtej sprawie, w uzasadnieniu którego zidentyfikowano wierzytelność. Ponadto w dziale III tej księgi wieczystej przed nabyciem spółdzielczego prawa przez J. G. i ustanowieniem hipoteki na rzecz strony pozwanej, figurowały wpisy wszczęcia egzekucji w stosunku do J. K. W tym względzie należy mieć na uwadze także treść przepisów art. 925 § 1 i n. k.p.c.

W uzasadnieniu wyroku z dnia 11 grudnia 2013 r., IV CSK 222/13 (nie publ.), Sąd Najwyższy wyjaśnił, że ze względu na to, iż akcja pauliańska stanowi sankcję wymierzoną przeciwko nagannym zachowaniom dłużnika i osób działających w powiązaniu z nim na niekorzyść wierzycieli w ogóle, nie jest wymagana, w razie niemożności zaspokojenia się przez powoda z majątku dłużnika, wiedza następcy prawnego osoby trzeciej o przysługiwaniu powodowi określonej zaskarżalnej wierzytelności. Wystarczy jego wiedza o tym, że osoba trzecia wiedziała lub przy zachowaniu należytej staranności mogła wiedzieć, że dłużnik dokonując przysporzenia na jej rzecz miał rozeznanie, iż czynność ta może spowodować niemożność zaspokojenia się z jego majątku przez wierzycieli w ogóle.

Z powyższych względów, Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 1 i 2 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c.

db

eb